

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه شهیدباهنر کرمان

دانشکده حقوق و الهیات

بخش الهیات

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش فقه و مبانی حقوق

عنوان

(بررسی حکم تکلیفی و وضعی شبیه سازی از منظر فقه اسلامی)

نگارش

(زهرا سلیمی)

استاد/اساتید راهنما

(دکتر سیده فاطمه طباطبایی)

استاد مشاور

(دکتر میثم تارم)

دی ۱۳۹۳

تقدیم

بی چون و چرا و اطاله کلام

حاصل تلاشم را در طبق اخلاص می گذارم

و با گلهای نیلوفر مهر می آرایم

و به همسر مهربانم تقدیم می کنم

سپاسگذاری

منت خدای را که طاعتش موجب قرب است و به شکراندریش مزید نعمت

تشکر فراوان از همسر مهربان و دلسوزم که بی منت یاریم نمود

تشکر ویژه از خانم دکترسیده فاطمه طباطبایی بزرگ استادی که حق استادیش را بر من تمام نمود و باهمه کاستی هایم کنار آمد و حقیقتا راهنمای بزرگی برایم در تدوین پایان نامه بودند.

تشکر از جناب آقای دکتر تارم استاد مشاور بزرگوار

دست گرم مادر و پدر و فرزندانم را می بوسم که با دعای خیرشان قوت قلبم بودند.

و در اخر دعای خیر من بدرقه راه همه بزرگوارانی که مرا در تدوین و دفاع یاری کردند.

چکیده

شبیه سازی که فرایند تولید مثل غیر جنسی موجودات زنده است و با کمک تخمک بدون هسته و هسته ی سلول جسمی بالغ و با دو هدف درمانی و تولیدی انجام می شود، از مسائل مستحدثه در جهان امروزی محسوب می گردد که در حال گسترش است، گر چه در دههٔ اخیر در یک سطح جدی و جهانی به آن توجه شده است ولی با همه این اوصاف بحث گسترده ای را می طلبد تا تمام ابعاد موضوع تبیین و تحلیل گردد، در این تحقیق از منظر فقه اسلامی، به بررسی و تبیین حکم تکلیفی و وضعی آن، پرداخته شده است تا بتواند در نهایت در بلاد اسلامی به پیشرفت و بهبود سلامت جسمی که منطبق بر حکم الله است منجر شود و با روش توصیفی- تحلیلی نتایج به دست آمده عبارت است از این که اقوال پیرامون شبیه سازی درمانی از منظر فقه شیعه و اهل سنت به جواز و عدم جواز محدود می گردد. از منظر فقه شیعه پیرامون حکم فقهی شبیه سازی انسانی چهار دیدگاه؛ حرمت اولیه، حرمت ثانویه، جواز مطلق و جواز محدود به چشم می خورد. که قوی ترین این دیدگاه قول به جواز مطلق است. اما از منظر فقه اهل سنت حرام است و قول به حرمت در سه دیدگاه؛ حرمت اولیه، حرمت ثانویه و تفصیل بین این دو، خلاصه می شود. اما احکام وضعی از منظر فقه شیعه در خصوص نسب، بسیاری از فقهاء بر این عقیده اند که اگر شبیه سازی در محدوده زوجیت باشد فرد شبیه سازی شده دارای پدر و مادر است و دیگر خویشاوندان هم به تبع آن ثابت می شوند و مسأله ارث، نفقه و حضانت نیز بنابر اطلاق احکام نسب حل خواهد شد. ولی فقهای اهل سنت شبیه سازی را باعث خلط نسب وارث می دانند که در این صورت احکام وضعی در هاله ای از ابهام قرار می گیرد.

کلیدواژگان: فقه، حکم تکلیفی، حکم وضعی، شبیه سازی

فهرست مطالب

عنوان..... صفحه

فصل اول: کلیات

مقدمه..... ۲

بیان مسئله..... ۳

هدف تحقیق..... ۴

ضرورت تحقیق..... ۴

سوالات تحقیق..... ۵

تعریف مفاهیم..... ۵

کلید واژگان..... ۶

پیشینه..... ۶

روش اجرای تحقیق..... ۸

فصل دوم بررسی حکم تکلیفی شبیه سازی درمانی از منظر فقه اسلامی

مقدمه..... ۱۰

الف: تعریف علمی شبیه سازی..... ۱۱

شبیه سازی با هدف درمان..... ۱۳

شبهات ها و تفاوت های شبیه سازی درمانی و مولد..... ۱۵

بررسی نظریات مختلف در زمینه کلون سازی..... ۱۸

بررسی مشروعیت شبیه سازی درمانی از دیدگاه فقهی..... ۱۸

۱۹ بررسی فقهی شبیه سازی درمانی از منظر فقه شیعه.....
۱۹ ۱- حرمت شبیه سازی درمانی به عنوان اولی.....
۱۹ ۲- جواز مطلق شبیه سازی درمانی به عنوان اولی و ثانوی.....
۱۹ ۱- ادله حرمت شبیه سازی درمانی.....
۱-۱ تغییر
۱۹ خلق الله
۲-۱ حره
۱۹ ت نظر و لمس اجنبی.....
۳-۱ حره
۲۰ ت قتل جنین.....
۴-۱ حره
۲۱ ت از بین بردن منشا جنین.....
۲۱ بررسی فقهی شبیه سازی درمانی از منظر فقهیان اهل سنت.....
۲۱ الف: مخالفین شبیه سازی درمانی.....
۲۲ ۱- ادله حرمت شبیه سازی.....
۱-۱ تغییر
۲۲ خلق الله
۲-۱ حره
۲۳ ت کمک و تقویت ظالمان.....
۳-۱ خطر
۲۳ ازدیاد جمعیت با توجه به محدودیت منابع.....
۲۳ ب: موافقین شبیه سازی درمانی.....

۱-۱	ادله جواز شبیه سازی درمانی	۲۳
۱-۱	نجات	۲۳
۲	جان انسانها	۲۳
۲	پاسخ مجوزین به مانعین از اهل سنت و شیعه	۲۳
۱-۱	تغیر خلق الله	۲۳
۲-۲	حرمت نظر و لمس اجنبی	۲۴
۳-۳	حرمت قتل جنین	۲۵
۴-۴	حرمت از بین بردن منشا جنین	۳۳
۵-۵	حرمت کمک و تقویت ظالمان	۳۳
۶-۶	خطر ازدیاد جمعیت با توجه به محدودیت منابع	۳۴
۳۵	ادله جواز شبیه سازی از منظر فقه شیعه	۳۵
۳۵	بررسی نظریه جواز مطلق شبیه سازی درمانی به عنوان اولی ثانوی	۳۵
۱-۱	ادله جواز مطلق شبیه سازی درمانی	۳۵
۱-۱	قاعده	۳۵
۲-۱	اصاله الاباحه	۳۵
۲-۱	و جو	۳۷
۳۷	ب حفظ جان و سلامتی مردم	۳۷
۳۷	دلیل اول قرآن	۳۷
۳۷	دلیل دوم عقل	۳۷
۳۷	دلیل سوم روایات	۳۷

دلیل چهارم علوم پزشکی.....	۳۸
۳-۱.....	لزوم
تقویت مسلمین در مقابل دشمنان اسلام.....	۳۸
۴-۱.....	حفظ
نسل مسلمین از انقراض.....	۳۸
۵-۱.....	لزوم
اهتمام به امور مسلمین.....	۳۹
۶-۱.....	عزت
مسلمانان و لزوم تقویت آن.....	۳۹
ادله مجوزین اهل سنت پیرامون شبیه سازی درمانی.....	۴۰
۱- کاربرد شبیه سازی در پیوند اعضا.....	۴۰
۲- ضرری نبودن شبیه سازی درمانی برای انسانها.....	۴۰
۳- مصلحت دار بودن شبیه سازی درمانی.....	۴۰

فصل سوم مبانی فقهی حکم تکلیفی شبیه سازی در زمینه انسانی

مفهوم شبیه سازی.....	۴۲
فرایند شبیه سازی در انسان.....	۴۲
اهمیت کلون سازی درمانی.....	۴۳
شبیه سازی انسان از دیدگاه اسلام.....	۴۴
مبانی فقهی حکم تکلیفی شبیه سازی انسانی از منظر فقه امامیه.....	۴۴
مبانی فقهی حکم تکلیفی شبیه سازی از منظر غیر مجوزین.....	۴۴
۱- ادله حرمت اولی شبیه سازی انسانی.....	۴۴

- ۱-۱ آیات..... ۴۴
- ۱-۱-۱ تغییر خلق الله..... ۴۴
- ۱-۱-۲ حرمت انتقال جنین شبیه سازی شده به رحم غیر..... ۴۸
- ۱-۱-۳ ضروری بودن اختلاف ابناء بشر..... ۵۱
- ۱-۲ روایات..... ۵۱
- ۱-۲-۱ عدم مالکیت انسان بر جسدش..... ۵۱
- ۱-۲-۲ ارتکاب مقدمات حرام..... ۵۲
- ۱-۲-۳ قتل رویان به هنگام شبیه سازی..... ۵۲
- ۱-۲-۴ منافات شبیه سازی با اختلاط انساب..... ۵۳
- ۱-۲-۵ شبیه سازی و حرمت انتفاع از میته..... ۵۴
- ۱-۲-۶ حرمت قرار گرفتن ماءمرد در رحم زن اجنبیه..... ۵۴
- ۱-۲ ادله حرمت ثانوی..... ۵۵
- ۲-۱ آیات..... ۵۵
- ۲-۱-۱ بر چیده شدن نظام ازدواج و خانواده..... ۵۵
- ۲-۱-۲ شبیه سازی و اختلال نظام اجتماعی..... ۵۶
- ۲-۱-۳ لزوم بقای نسل از طریق لقاح..... ۵۷
- ۲-۲ روایات..... ۵۷
- ۲-۲-۱ تولید انسانهای بیمار از طریق شبیه سازی..... ۵۷
- ۲-۲-۲ تولید انسانهایی با عمر کوتاه..... ۵۸

- ۲-۲-۳ منافات شبیه سازی با تربیت و پرورش فرزند..... ۵۸
- مبانی فقهی حکم تکلیفی شبیه سازی انسانی از منظر مجوزین..... ۵۸
- ۱-جواز مطلق شبیه سازی انسان..... ۵۸
- ۱-۱ آیات..... ۵۸
- ۱-۱-۱ کشف اسرار خلقت..... ۵۸
- ۱-۱-۲ افاضه علوم به انسان..... ۵۹
- ۱-۲ روایات..... ۵۹
- ۱-۲-۱ اصاله الاباحه..... ۶۰
- ۱-۲-۲ نبودن دلیل در حصر به وجود آمدن انسان از راه طبیعی..... ۶۰
- ۲-جواز محدود شبیه سازی..... ۶۰
- مبانی فقهی حکم تکلیفی شبیه سازی انسانی از منظر فقه اهل سنت..... ۶۱
- ۱-مبانی قائلین به حرمت اولی شبیه سازی انسانی از منظر فقه اهل سنت..... ۶۱
- ۱-۱ آیات..... ۶۰
- ۱-۱-۱ تغییر خلق الله..... ۶۱
- ۱-۱-۲ حفظ نسب..... ۶۳
- ۱-۱-۳ مداخله در کار خداوند..... ۶۴
- ۱-۱-۴ مخالفت شبیه سازی با اعجاز و تحدی خداوند..... ۶۵
- ۲-۱ روایات..... ۶۵
- ۱-۲-۱ تغییر خلق الله..... ۶۵

- ۲- مبانی قائلین به حرمت اولیه و ثانویه شبیه سازی انسانی از منظر فقها اهل سنت ۶۶
- ۲-۱۱ از بین رفتن ازدواج ۶۷
- ۲-۲ گسترش همجنس گرایی ۶۷
- ۲-۳ سوء استفاده مجرمان ۶۹
- ۲-۵ نبود پدر در موارد خاص ۷۰
- ۲-۶ حرمت باردارشدن زن بدون اجازه شوهر ۷۰
- ۳- قائلین به تفصیل بین حرمت اولیه و ثانویه شبیه سازی انسانی از فقها اهل سنت ۷۱
- ۳-۱ حرمت لقاح بین دو زن ۷۱
- ۳-۲ حرمت لقاح هسته و تخمک از یک زن واحد ۷۱
- ۳-۳ حرمت لقاح بین تخمک حیوان و انسان ۷۱
- ۳-۴ حرمت لقاح بین زن و مرد اجنبی ۷۱
- مستندات فقهی ۷۲
- ۱- قیاس ۷۳
- استفاده به قاعده ۷۴
- ارکان قیاس ۷۴
- ۲- سد ذرایع ۷۶
- ادله طرفداران سد ذرایع ۷۷
- استفاده به قاعده ۷۷
- حجیت مفاد قاعده ۷۷

۷۸	قاعده درء مفسده
۷۹	مدرک قاعده درء مفاسد
۸۰	استفاده به قاعده
۸۰	مفاد قاعده درء مفاسد
۸۱	پاسخ مجوزین به ادله مانعین شیعه و اهل سنت
۸۱	پاسخ مجوزین به ادله حرمت اولی شیه سازی از منظر فقه شیعه
۱-	تغییر
۸۱	خلق الله
۲-	حرم
۸۴	ت انتقال جنین به رحم غیر
۳-	منافا
۸۴	ت شیه سازی با اختلاف ابناء بشر
۴-	عدم
۸۵	مالکیت بر جسد
۵-	ارتکا
۸۸	ب مقدمات حرام
۶-	قتل
۸۸	رویان به هنگام شیه سازی
۷-	منافا
۸۹	ت شیه سازی با حفظ نسب
۸-	حرم
۸۹	ت انتفاع از میت

- ۹- حرم
- ت قرار گرفتن ماء مرد در رحم زن اجنبیه ۸۹
- پاسخ مجوزین به ادله ثانوی ۸۹
- ۱- برچید
- ه شدن ازدواج و نظام خانواده ۸۹
- ۲- اختلا
- ل نظام اجتماعی ۹۳
- ۳- لزوم
- بقای نسل ۹۳
- ۴- تولید
- انسانهای بیمار از طریق شبیه سازی ۹۴
- ۵- تولیداز
- سانهایی با عمر کوتاه ۹۵
- ۶- منفا
- ت شبیه سازی با پرورش و تربیت فرزند ۹۵
- بررسی نظریه ادله جواز مطلق ۹۶
- بررسی حکم جواز محدود شبیه سازی انسانی ۹۶
- پاسخ به دلایل فقهی اهل سنت ۹۷
- ۱- دلیل
- تغییر خلق الله ۹۷
- ۲- جلوگیری
- ری از اختلاط انساب ۹۷

- ۳- مداخدا..... ۹۸
- ه در کار خداوند..... ۹۸
- ۴- مخالف..... ۱۰۱
- ت شبیه سازی با اعجاز و تحدی خداوند..... ۱۰۱
- پاسخ به ادله حرمت ثانوی..... ۱۰۴
- ۱- از بین ۱۰۴
- رفتن نهاد ازدواج..... ۱۰۴
- ۲- گستر ۱۰۶
- ش همجنسگرایی..... ۱۰۶
- ۳- سوء ۱۰۷
- استفاده مجرمان..... ۱۰۷
- ۴- از بین ۱۰۹
- رفتن مفهوم مادری..... ۱۰۹
- ۵- نبود ۱۱۲
- پدر در موارد خاص..... ۱۱۲
- ۶- حرم ۱۱۳
- ت باردار شدن از طریق شبیه سازی بدون اجازه شوهر..... ۱۱۳
- پاسخ به مستندات فقهی اهل سنت..... ۱۱۳
- ۱- نقد ۱۱۳
- قاعده قیاس..... ۱۱۳
- ۲- نقد ۱۱۵
- قاعده سد ذرایع..... ۱۱۵
- ۳- نقد ۱۱۶
- قاعده درء مفسد..... ۱۱۶

فصل چهارم مبانی فقهی حکم وضعی شبیه سازی انسانی از منظر فقه اسلام

- مقدمه ۱۲۰
- ۱-نسب ۱۲۰
- الف نسب فرد شبیه سازی در امامیه ۱۲۰
- معنی لغوی و عرفی نسب ۱۲۰
- مساله انتساب طفل شبیه سازی به پدر ۱۲۰
- مساله انتساب طفل شبیه سازی به مادر ۱۲۳
- عدم تعدد عنوان مادر ۱۲۳
- نظریه تعدد عنوان مادری ۱۲۳
- الف -انتساب به صاحب رحم و سلول با هم ۱۲۳
- ب-انتساب به تخمک و صاحب رحم با هم ۱۲۴
- ج-انتساب به صاحب تخمک و صاحب سلول با هم ۱۲۴
- د-انتساب به صاحب هسته و سیتو پلاسم با هم ۱۲۵
- دیدگاه دوم عدم انتساب به مادر ۱۲۶
- ب-نسب طفل شبیه سازی شده از منظر فقه اهل تسنن ۱۲۶
- نظریه مختار پیرامون نسب ۱۲۸
- ۲و ۳-نفقه و ارث ۱۲۸
- الف-نفقه و ارث افراد شبیه سازی شده از منظر امامیه ۱۲۹
- ب-ابهام در نفقه و ارث افراد شبیه سازی شده از منظر فقه اهل تسنن ۱۳۱

۱۳۲ ۵-محرمیت
۱۳۴ الف-ابهام در محرمیت انسانهای شبیه سازی با خویشاوندان از منظر فقه امامیه
۱۳۵ ب-ابهام در محرمیت انسانهای شبیه سازی با خویشاوندان از منظر فقه اهل سنت
۱۴۱ ۶-قتل
۱۴۱ عدم قصاص پدر به قتل فرزند در فقه شیعه
۱۴۲ دلایل معافیت پدر از قصاص
۱۴۲ ۷-اسلام
۱۴۲ الف-اهلیت طفل شبیه سازی شده از منظر فقه امامیه
۱۴۴ ۸-حضانة
۱۴۵ ۶ماهیت فقهی حضانة
۱۴۶ فلسفه حضانة
۱۴۷ ۹-سقط جنین
۱۴۷ الف -سقط جنین شبیه سازی از منظر امامیه
۱۴۸ ب- سقط جنین شبیه سازی از منظر اهل سنت
۱۴۸ ۱۰-نکاح
۱۵۰ نتیجه گیری
۱۵۲ پیشنهادات
۱۵۳ فهرست منابع و ماخذ

فصل اول

کلیات

مقدمه

در عصر جدید نظریه پردازیهای جامعی در خصوص حیات صورت پذیرفته است که این نظریات دانشمندان را بر آن داشته است تا با استفاده از ابزارهای علمی و نانوتکنولوژی در اختیار آنها قرار داده است انقلاب ژنومی در سطح سلولی و ملکولی را شکل داده تا بتواند دانش طب و بهداشت را به سمت ایجاد فرصتهای جدید جهت ارتقا سطح سلامت و حیات انسان و سایر موجودات عالم و همچنین پیشگیری، تشخیص و درمان زود رس بیماریها سوق دهند. در یکی از فرصتهای راهبردی، بحث شبیه سازی (کلونینگ) و یا همسان سازی بوده که توجه عمده ای از دانشمندان و صاحب نظران علوم نظری و علمی را به سوی خود جلب نموده است.

اولین بار در سال ۱۸۹۱ میلادی، هانس دریش، توتیای دریایی را در مرحله سلولی جدا کرده و دو فرد شبیه به هم تولید نمود. بعد از آن در سال ۱۹۷۰ این پروژه بر روی موشها صورت گرفت که موفقیت آمیز بود و از آن پس تا سال ۱۹۸۰ روی جانداران دیگر نیز به مرحله اجرا در آمد. سپس در جولای ۱۹۹۷ گروهی از دانشمندان اسکاتلندی موفق به شبیه سازی نخستین پستاندار زنده شدند. گوسفندی به نام دالی با استفاده از روش انتقال هسته سلولی به دنیا آمد، اما در مورد انسان برای اولین بار مدیر شرکت آمریکائی کلوناید تولد نخستین انسان شبیه سازی شده را اعلام کرد. این نوزاد دختر با استفاده از سلول پوست بدن یک زن آمریکائی ۳۱ ساله به وجود آمد و در دسامبر ۲۰۰۲ با زایمان سزارین متولد شد و نام او را خوا گذاشتند (ولی زاده رحمان، ۱۳۸۵، ۱۷۶).

شبیه سازی در چهار زمینه انسانی، درمانی و گیاهی انجام می شود. شبیه سازی انسانی دو قسم است: یک قسم شبیه سازی اعضاست که عضو جدیدی درست می شود و هدف از آن علاج و درمان است که به آن شبیه سازی درمانی گفته می شود. قسم دوم هم دو تصویر دارد: یکی شبیه سازی به معنای چند قلو سازی است که همه ی آن ها شبیه و مانند هم هستند. نوع دیگر از طریق سلولی است که از کسی گرفته می شود و در تخمک جنس مونث گذاشته می شود. بنابراین شبیه سازی تولید مثل غیر جنسی از سلول یک گونه انسانی یا حیوانی می باشد؛ بدین صورت که سلولی از گونه ی مورد هدف را در طی مراحل مختلف، در تخمک ماده ی همان گونه قرار می دهند و پس از باروری تخمک به وسیله ی سلول، آن را در محیطی مناسبی (رحم طبیعی یا مصنوعی) می گذارند که پرورش پیدا کند تا شبیه گونه ای که صاحب سلول بوده، شود. به طور کلی می توان شبیه سازی را به عنوان روشی برتر در درمان برخی از بیماریها ی خاص و یا نیل به یکی از رویایی ترین آرزوهای دیرین انسان به حساب آورد. شبیه سازی و علوم وابسته به آن با اهداف مختلفی

شامل: تولید مثل (سریع، پرتوان و یکسان)، انتقال ژن و یا دستکاری ژنوم موجودات، ایجاد حیوانات جدید تغییر یافته ژنتیکی، حفظ نسل و گونه های مختلف موجودات در حال انقراض، ایجاد سلول بافت و اعضای انسانی (مهندسی بافت)، شبیه سازی درمانی و بازسازی اندام (REGENERATION)، غلبه بر مشکل رد پیوند به خدمت کسانی در آید که یک عضو خود را از دست داده اند و یا در تولید مثل به روش طبیعی ناموفق هستند. جفت های نازا یا جفت هایی که یکی از آنها مبتلا به بیماریهای ژنتیکی بوده و یا زوجهایی که یک فرزند خود را از دست داده اند نیز می توانند با استفاده از این روش صاحب نسخه ای مشابه از فرزند متوفی خود شوند. همچنین این علم به زنان و یا مردان مجردی که بنا به دلایل مختلف مایل هستند به تنهای صاحب فرزند شوند، و یا افرادی که بخواهند به صورت تک جنسی و یا همجنس گرایی فرزند دار شوند کمک خواهد نمود. از سوی دیگر این علم برای درمان برخی از بیماریها مانند دیابت، پارکینسون، آلزایمر، بیماریهای کبدی، کلیوی و ... راه کارهای مناسبی را به جامعه پزشکی پیشنهاد می نماید، هر چند که نباید از قابلیت این علم در ایجاد افق های روشنی در بحث شگفت انگیز و بلند پروازانه بشر در مهار فرایند پیری (AGEING) چشم پوشید.

همچنین این پدیده با توجه به کارکردهایی که در زمینه های پزشکی و کشاورزی و دامداری دارد، به عنوان یکی از مسائل مستحدثه در فقه اسلامی نیز مطرح می باشد. که لازم است مورد توجه و بررسی ویژه ای قرار بگیرد و نظرات فقهی آن با توجه به موارد کاربرد این علم بیان گردد.

مستحدثه بودن این علم مخالفت ها و موافقت های گوناگونی را در پی داشته است. این تحقیق بر آن است که دیدگاه شیعه را که نظر جامعی در آن وجود ندارد، به دقت بررسی نماید و در کنار آن دیدگاه فقهی اهل تسنن نیز تا حد توان بیان شود. و دلایل جواز و رد طرفداران هر دو فرقه بررسی شود.

بیان مسأله

شبیه سازی به عنوان روشی نوین در تولید مثل، نزدیک به بیش از دو دهه است که با موفقیت هایی که در بخش حیوانی آن به دست آمده است مورد توجه و نقد محافل علمی، پژوهشی و دینی جهان قرار گرفته است. در حال حاضر شبیه سازی درمانی به عنوان یک راهکار اساسی در درمان بیماریها از موضوعات مطرح شده و مشترک بین همه دست اندرکاران این رشته از علم شبیه سازی می باشد. این شیوه جدید، پیامدهای علمی و اخلاقی و فقهی و حقوقی ویژه خود را داشته است که لازم است مورد توجه و بررسی بیشتری قرار گیرد، با توجه به نظرات عالمان دینی شبیه سازی